

Под тробојком

Култ заставе у Југославији 1918–1991

Српски народ је током већег дела XX века градио своју државност под југословенском тробојком. Она је означавала, поред грбова и химни, идеолошки континуитет пансловенског јединства већине јужнословенских народа који су ушли у заједничку државу након Првог светског рата. Тако њене боје својим редоследом – плава, бела и црвена – означавају управо идеологију панславизма, чија истоветна застава датира још од средине XIX века, односно од Пансловенског конгреса у Прагу 1848. године. Такође, ове боје на заставима, али другим редоследом, биле су заједничке и за три народа који су формирали нову државу 1918. године – Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

Употреба заставе и осталих државних обележја одређена је уставом. У југословенској држави између два светска рата застава је прво била дефинисана Видовданским уставом из 1921. године. У члану 2 овог устава наводи се: „Државна је застава плава, бела, црвена, у водоравном положају према усправном копљу.” Исто се наводи и у члану 2 Септембарског или Октобарског устава из 1931. године. Застава је била неприкосновена, и свако омаловавање најстроже се кажњавало.

Застава је истицана на државним установама, амбасадама и конзулатима током државних церемонија и иностраних посета, на просветним установа током обележавања битних датума, верских празника и свечаности, приликом политичких окупљања, на војним дефилеима итд. Такође, постојале су посебне варијанте заставе допуњене одговарајућим државним и личним грбовима, попут заставе краља и чланова династије Карађорђевић, војне и морнаричке заставе, али и одређених друштава и покрета, као што је соколски, где би на југословенску заставу био придодат одговарајући симбол. Посебно треба нагласити да је употреба заставе у дипломатске сврхе дефинисана „Упутством за консуларну службу” 1929. године, где је у другом одељку дефинисано да на згради конзулата мора бити постављено копље за заставу, а истицање заставе врши се према локалним обичајима и државним празницима. „Правилник о вијању (истицању) заставе на државним, трговачким и приватним бродовима Краљевине Југославије” из 1934. године допуњавао је праксу истицања варијанти застава југословенске морнарице.

Ипак, на народним, а поготово верским светковинама, често су се још увек истицале „племенске”, али и верске заставе југословенских народа. То је често доводило до непоштовања истицања југословенске заставе, која је приказивана као секундарна, па чак и до њеног изостанка. Државне власти су се често супротстављале идеји истицања оваквих застава због чврстог залагања за интегрално југословенство. Ова идеја је поступно одбацивана након смрти краља Александра 1934. године, а њен крах је означило формирање Бановине Хрватске 1939. године, када се у њој, поред југословенске, често могла срести и застава нове територијалне јединице.

Победа Народноослободилачке борбе у Другом светском рату на територији Југославије допринела је и стварању нових државних симбола. Већ током самог отпора окупатору југословенској тробојци је придодата црвена звезда петокрака – симбол радничке класе, међународног комунистичког покрета и антифашистичке борбе. Први пут, Уставом Федеративне Народне Републике Југославије из 1946. године, у његовом 4. члану, дефинисана је званично нова југословенска застава. Она је и потврђена у наредним Уставима, из 1963. и 1974. године. С променом територијалног уређења нове државе, децентрализацијом власти и федерализацијом у смислу поделе на шест република и две покрајине, долази и до усвајања републичких обележја. Свака република добила је посебну заставу, док су Народна република Србија и Народна република Црна Гора имале истоветну заставу. Обе републике су као свој званични симбол користиле традиционалну црвено-плаво-белу српско-црногорску тробојку са црвеном петокраком звездом у средини. Када је реч о НР Србији, застава је први пут дефинисана републичким Уставом из 1947. године чланом 5. Такође, постојале су војне и поморске заставе које су садржале образац државне заставе, а дефинисане су Законом о војно-поморским заставима ФНРЈ из 1950. године.

У социјалистичкој Југославији застава је била свеприсутна и дубоко уткана у државне ритуале, али и пропаганду, док се култ заставе формирао још од најранијег животног доба. Тако се пионирска униформа састојала од плаве капе са петокраком, црвене мараме и беле кошуље. На Дан младости, 25. маја, када би омладинци предавали штафету Јосипу Брозџу Титу и када би се организовали слетови, југословенска тробојка је заузимала централно место у сценографији и кореографији догађаја. Стадиони су били преплављени хиљадама младих који су својим телима формирали облике заставе и петокраке. Југословенска застава је посебно место заузимала приликом најважнијих државних празника, као што су Први мај, Дан Републике, Дан борца, али и приликом посета домаћих и иностраних државних делегација. Тада би улице градова биле преплављене државним заставима и заставима југословенских република.

Смрћу Јосипа Броза Тита 1980. године, а нарочито крајем осамдесетих година, са буђењем национализма и дезинтеграцијом државе, култ југословенске тробојке почиње драматично да се урушава. Симбол који је читав век означавао државност заједничке државе јужнословенских народа постао је предмет оспоравања. С почетком ратних сукоба 1991. године на већини југословенских простора државне заставе су замењене националним, а она је наставила своје кратко постојање у Савезној Републици Југославији.

Дочек краља Александра I Карађорђевића приликом посете Плитвицама, јул 1933
Фотографија, АЈ, 377-74-1442